

Oxbacken, Bräkenskalla i Kalvsviks sn

Av Ingolf Berg, Lidingö
oktober 2018

Oxbacken, under Bräkenskalla, uppläts med ett nybygge på 1810-talet för att en torpare skulle hålla gårdsgårdar i stånd mellan Övrehult och häradsskogen på Hössön samt mellan Torparmyren och Kalvshaga Torsagårds och Ugglegårds ägor. I arbetet ingick också att hålla vattnet i ordning vid Hösjökärr för kreaturen. Bönderna släppte ända upp till 87 oxar på sommarbete. Midsommarafton kördes dessa ned till sjön vid torpet och räknades. När de var räknade samlades ägarna till allmanningen hos torparen, som då skulle bjuda på traktering som bestod av ett pund (425 gram) kokt braxen och två kannor (5,23) liter brännvin. Då bönderna vara samlade visades också den plats som torparen skulle röjas det året. Torparen fick årligen ha två kobeten i oxhagen och två på myren när roten släpper sina kreatur där och fiske ingick. Antalet kobeten ändrade till tre på Övrehult och ett på myren för de sista torparna.

Bostadshuset i Oxbacken av 10 meter långt, 6 meter brett (60 kvm i byggyta) med 3,40 höga sidoväggar. Det var byggt i timmer, brädfodrat och hade spåntak. På första våningen fanns 2 rum och kök och murverk för köksspis och en kakelugn. Huset hade källare. Ladugården, byggd 1922, var 13 meter lång och 6,320 meter bred (80 kvm i byggyta) med 2,80 höga sidoväggar. Taket var täckt med spån. På torpet fanns dessutom en liten vedbod och verkstad.

Torpkontrakt	Torpare	Arrende/år
1816	Daniel Jönsson	16 Rd 32 r
1844	Daniel Persson (f 1778) o h h Elin Johansdr (f 1787) ¹ -	
1853	Peter Danielsson (1820-1897) o h h Christina Johansdr. ²	25 Rd rmt.
1898	Nils Peter Johansson o h h Britta Stina Jonasdr.	65 kr
1905	Karl Johan Blomqvist o h h Martina Andersson	50 kr
1937	Ivar Danielsson o h h Margit född Blomqvist	50 kr
1943	Auktion på husen	

Den 17 december 1943 hölls auktion på husen i Oxbacken, där boningshuset, verkstad och vedbod såldes till en köpare från Ingelstad och ladugården till Odenlanda. Auktionen inbringade ca 900 kronor för byggnaderna.

På Ölvrehult fanns också en backstuga som innehades av Johan Johansson Nöjd (1823-1904), gift med Britta Danielsdr.. När han dog tillfördes den uppodlade marken torparen på Oxbacken. Hans hushållerska, Eva Engkvist, bodde därefter kvar i backstugan till 1917. Hon var syster till den liberale riksdagsmannen och nykterhetsvännen Johan Engkvist (1861-1928), handlare och jordbrukare i Dänningelanda.

¹ Familjen hade 7 barn.

² Kontraktet började gälla när Peter Danielssons moder Elin Johansdr. avlider.

Oxbacken kallades också för "Klasbergs Nybygge". Torpet låg på allmanningen Ölvehult. Stället födde 4 kor och arrendesumman utgjordes av 50 kronor i pengar. Fritt fiske och bete för korna ingick. I Ölvehult släpptes på den tiden, då det var allmänt med oxar, ända upp till 87 stycken. Udda oxar skulle åldermannen hava där extra för sitt arbete. Midsommarafton körde ägarna till allmanningen ned alla oxarna till sjön vid torpet för att räkna dem. När oxarna var räknade samlades ägarna hos torparen, som då skulle bjuda på traktering vilken bestod i ett pund (425 gram) kokt braxen och två kannor (5,23 liter) brännvin. Medan så bönderna voro samlade visades torparen den plats, som skulle röjas det året. I torparens åliggande ingick även att hålla gårdsgårdarna i stånd.³

Torparen på Oxbacken hade jorden fritt (utan arrende) mot att göra ett röjningsdagsverke. Detta utfördes närmaste söckendagen efter midsommar. Torparen fick den dagen bjuda övriga röjare från byalaget på en kanna (2,617 liter) brännvin.

Torpet innehades i början av 1800-talet av Daniel Petersson (f 1778) o h h Elin Johansdr. (f 1787). De hade sju barn, bland dem Sara Danielsdr. (f 1828) och sonen Magnus Danielsson (f 1832). Omkring 1850 blev Elin änka och barnen utflyttade till Urshult år 1864. I slutet av 1800-talet bodde änklungen Petter Danielsson (1820-1897), sonen Petter Magnus Petersson (f 1850) och dennes hustru Ingrid Maria Petersdr. (f 1855), som flyttade till Oxbacken 1897. Efter dem kom Nils Petter Johansson (f 1849) och hans hustru Britta Kristina Jonasdr. (f 1852).

Den siste torparen på Oxbacken var Karl Johan Blomkvist och hans hustru Ada samt efter honom hans svärson, Ivar Danielsson, gift med dottern Margit. Margit sydde kläder och flyttade så småningom till Almelund i Hagstad. Hennes man (Ivar Danielsson) dog tidigt.

Stugan revs på 1940-talet av Knut Berg i Hagstad Granelund och kom att utgöra ved till kol för gengasframställning som bilarna då drevs med. I början av 1950-talet fanns det fortvarande djur som betade på allmanningen.

³ Se även artikel om Oxbacken i Kalvsviks hembygdsbok som inkluderar torpkontraktet.

Ada och Karl-Johan Blomqvist – skördetid 1934 på Oxbacken. Foto: Margit Danielsson

Så här kan vägen från Hagstad till Oxbacken ha sett ut för 100 år sedan. Att hålla stängsel var en dryg uppgift för torparen på Oxbacken.

Torpkontraktet för Oxbacken år 1904

Vi undertecknande ägare till hemmanen, Torstalycke, Frännafälle, Hagsjärde, Hjortatorp, Degerhaga, Hårestorp Norregård, Hårestorp Södregård, Bräkenskalla och Boavred

Öfverlåta och bortarrenderar torpet Oxbacken belägen i vår samfällda oxhage öfrehult med hus och jord sådant det befinner sig till torparen Karl Johan Blomqvist och hans hustru Ada Martina Andersson på begge deras lifstid mot nedanstående villkor

- 1. Betalas årligen ett arrände femtio (50) kronor vilka pänningar bör överföras till rotens ålderman den 27. September hvarje år. Första gången den 29. September 1905.*
- 2. Skall torparen underhålla all den gårdsgård och all den stängsel som tillhöra våra hemman, både omkring oxhagen Öfrehult och yngkreaturshagen myern och omkring diket, men stägselvirke tages af stör och trås får tages af hemmanets skog och framställas af arrändatorn dit det behöfs.*
- 3. Skall torparen hafva tillsyn öfver våra kreatur den tid de går på bete i båda beteshagarna att ingen ohejnad sker och inga främmande kreatur inkomma in på vårt bete.*
- 4. Skall torparen väl vårda torpets hus med nödiga reparatoiner öfver nybyggnad om så blifa nödvändigt men hvar till allt behöfligt virke får tagas i vår skog efter anvisning, ett dagsvärke om året skall torparen fullgöra vid röjning samt äfven underhålla vattenkällorna på myern när så behövs.*
- 5. Får torparen 3 stycken kobeten på Öfvrehult och 1 på myern och får han släppa sina kreatur i dessa hagar samma dag som Jordägarna släppa sina kreatur äfven får torparen begagna sig af fiskerätigheten i sjön.*
- 6. Äfven får torparen, en gång när Johan Nöjd med döden afgår, tillökning af torpet, med den jord som Johan Nöjd nu innehar, samt två skäppeland vid norra sidan av densamma, som får genast inhägnas och uppodlas, utan att arrändeafgiften höjs.*
- 7. Får torparen begagna sig af den löfskog som finnes i Öfvrehult och torpet till löfbrott och bränsle jämte det att i öfrigt behov af bränsle får tagas efter anvisning.*
- 8. Skall torparen uppföra sig ordentligt och beskedligt samt vara tillmötesgående emot Jordägarna, samt uppfylla noggrant de i kontraktet föreskrivna villkor.*
- 9. Äfven skall torparen till egen fördel anlägga 20 famnar väj ifrån torpet till de lyckor som ligger väster om, och tillhöra detsamma tills han kommer fram till detsamma.*
- 10. Etta kontrakt får inte avyttras till annan person eller fördsäljas eller några inhysesjon å torpet intagas utan Jordägarnas särskilda samtycke och bifall.*
- 11. De på torpet befintliga husen hvilka tillhöra Jordägarna emmottagas och vid kontraktstidens aflemnas med laga af- och tillträdessyn.*
- 12. Skall arrändatorn noga uppfylla ofvannämnda i kontraktet stadgade villkor, annars är det förbrytet, och skall han i så fall från torpet afflyttas vid nästa fardag utan att åtnjuta det ilag stadgade fardagsåret. Sålunda öfverenskommet i vittnes närvaro i Hårestorp en 1 Oktober 1904.*

Vittnen:

*S Pettersson Hård
Hårestorp*

*Amandus Samuelsson,
Bräkenskalla*

*Karl Blomqvist
Kontraktstagare*

*A J Petersson,
Bräkenskalla*

Sven Svensson